

ÖSZTÖNZŐ LELKISÉG
Tanulmányok Bodó Sára 60. születésnapja alkalmából

⌘

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem
kiadványsorozata
13. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán, rektor

ÖSZTÖNZŐ LELKISÉG

Tanulmányok Bodó Sára 60. születésnapja alkalmából

Szerkesztette: Baráth Béla Levente – Fekete Károly – Kis Klára

∞

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Debrecen, 2019

Ösztönző lelkiség
Tanulmányok Bodó Sára 60. születésnapja alkalmából
Szerkesztők: *Baráth Béla Levente – Fekete Károly – Kis Klára*

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok
13. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán, rektor

ISSN: 2416-3570
ISBN: 978-615-5853-15-9

Kiadja: Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Debrecen, 2019

© Debreceni Református Hittudományi Egyetem.
Minden jog fenntartva

A borítón található textil-képről készített fotó címe „Egy fedél alatt”.
Készült 2008. október 10-én, a dr. Bodó Sára vezetésével lezajlott
intézményi spirituális csendesnapon, amelyen a Debreceni Református
Kollégium óvodájának munkatársi közössége vett részt.
Fotó: *Barcza János*

Technikai szerkesztő: *Szilágyiné Asztalos Éva*

Nyomdai kivitelezés: *Kapitális Nyomdaipari Kft., Debrecen*
Felelős vezető: *Kapusi József*

Dr. Bodó Sára

TARTALOMJEGYZÉK

LECTORI SALUTEM!	9
TÖRTÉNETMONDÓ SZENTÍRÁSSAL	
<i>KUSTÁR ZOLTÁN:</i> Isten igazságosságáról – Kain és Ábel történetének fényében. Adalékok az ószövetségi theodicea kérdésköréhez	13
<i>SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA:</i> Régmúlt vagy jelen? Néhány pillanat Jákob fia József történetéből	23
<i>GACSÁLYI ZSOLT:</i> Mese a Minden Manna Istenéről és annak szorgalmas mannaszedőiről	33
<i>HODOSSY-TAKÁCS ELŐD:</i> Salamon király vadasparkjában	45
<i>VLADÁR GÁBOR:</i> Lídia. Vázlat	55
<i>BALOG MARGIT:</i> A Pásztori levelek. Inspiráció a szakoktató lelkész és a gyakornok munkatársi kapcsolatához	67
<i>GÉMES ISTVÁN:</i> A lelkipásztor – megértő lény. Adalékok a Zsidókhoz írt levél szerzőjének képéhez	75
KIÁLTÓ ÉLETHELYZETEK BEN	
<i>LÉVAI-MAGYAR NOÉMI:</i> Az istenképek jelentősége a trauma-feldolgozásban	85
<i>KISS KLÁRA:</i> A verbális agressziótól az imádságig	97
<i>HODOSSI SÁNDOR:</i> A „Z” generáció középiskolásainak világa és a Szentírás	109

<i>NYITRAI ERIKA:</i> Az érintés érzelmeket közvetítő szerepe	119
<i>SOLTÉSZ JÁNOS:</i> Az öregkor megközelítése bibliai, lelki és erkölcsi szempontok fényében	129
<i>KÁLMÁNCHÉY ALBERT:</i> Konfliktusok a háromszéki népballadák és a magyar népdalok szövegeiben	139
<i>HÉZSER GÁBOR:</i> „... de hát örültem...”. Tűnődések a köszönetről, a halálról és az örömről	147

MEGÚJULÓ TETTERŐVEL

<i>BUGÁN ANTAL:</i> Találkozások	155
<i>HORSAI EDE:</i> Válaszd az életet! Életre bátorító katechézis a második adventben	173
<i>KUSTÁRNÉ ALMÁSI ZSUZSANNA:</i> A (báb) játékban rejlő gyógyító lehetőségek	181
<i>MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ:</i> Látni a láthatatlant. A láthatatlan színház kapcsolata a spiritualitással	191
<i>JAAP DE LANGE:</i> Het lied in het pastoraat. Een praktijkgerichte bijdrage	203
<i>KOVÁCS ÁBRAHÁM:</i> A Heidelbergi Káté útján vagy arról letérve? Újorthodox és liberális református antropológiák a Biblia fényében	213
<i>FEKETE KÁROLY:</i> Miért jó tankönyv Ravasz László Homiletikája?	221
<i>KORÁNYI ANDRÁS:</i> Vigasztaljátok népemet! Közösségi traumák és az igehirdetés	231
<i>SZABÓ LAJOS:</i> Hitünk megerősítése hétköznapijainkban. „Erősítsd meg Istenünk, amit cselekedtél értünk...”	239

AJÁNLÓ BIBLIOGRÁFIA BODÓ SÁRA PUBLIKÁCIÓIHOZ	251
--	-----

A KÖTET SZERZŐI	257
-----------------	-----

A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI	259
-----------------------------------	-----

MÉZES ZSOLT LÁSZLÓ:

Látni a láthatatlant A láthatatlan színház kapcsolata a spiritualitással

E tanulmányban bemutatom doktori értekezésem¹ témaválasztásának legfontosabb indokait, majd néhány gondolatban a *láthatatlan színház* műfaját írom le. Vázlatosan foglalkozom a módszertannal, részletesebben pedig a színház gyakorlati teológiai párhuzamait tárom fel, különösen a műfaj Istenhez közeledésben játszott szerepét vizsgálom, összevetve a legfontosabb eszközökkel, amelyek a spiritualitást segítik és elmélyítik.

Bevezetés

Témaválasztásomat többek között az a sürgető aktualitás ösztönözte, amely „spirituális megatrendként”² szociokulturális és vallásos kontextusban is megnyilvánul napjainkban.

A korábban kegyességnek nevezett viszonyulást ma, a posztkeresztyén világban, a spiritualitás fogalma és irányvonala képviseli. A *kegyesség, jámborság*, avagy *pietizmus* – nevezzük bárhogyan is, „teljes élet utáni olthatatlan vággy”³-ként él bennünk és spiritualitásként kezd lassan kifejeződni.⁴ Ugyanakkor szakteológusok megállapítják, hogy „a protestáns teológusok félnek mindentől, ami kegyes”⁵, és „a múltban újra és újra találkozunk azzal

-
- 1 AZ értekezés teljes címe: *Látni a láthatatlant. A láthatatlan színház elmélete és gyakorlata. A látás redukciójával történő dramatizálás /LRD/ módszere. A műfaj és a módszer teológiai párhuzamai*. Hozzáférhető az Evangélikus Hittudományi Egyetem honlapján: <https://teol.lutheran.hu/index.php/hu/di/disszertaciok>
 - 2 A bécsi vallásszociológiai intézet megállapítása mellett ezzel foglalkozik Paul M. ZULEHNER: *Spiritualität – mehr als ein Megatrend?* Schwabenverlag, 2004, vagy például BAKAS, Adjedj: *World Megatrends. Towards the renewal of humanity*, Oxford, Infinite Ideas, 2009. 209–231.
 - 3 RIESS, Richard: *Sehnsucht nach Leben*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1991.
 - 4 Lásd ezzel kapcsolatban THILO, Hans-Joachim: *Frömmigkeit. Aus dem Reichtum der Traditionen schöpfen*, München, Kösel Verlag, 1991.
 - 5 Josuttis ezt a jelenséget a protestáns teológusok „belső szekularizációra” való hajlamával hozza összefüggésbe: JOSUTTIS, Manfred: *Der Pfarrer ist anders. Aspekte einer zeitgenös-*

az ellenvetéssel, hogy a protestáns egyházakban nem is lenne legitim helye a spiritualitásnak.”⁶ Konjunktúráját éli a vallás és egészség, a spiritualitás és az ellenálló képesség közötti kapcsolat tudományos kutatása is, – sok országban a kórházi betegellátás minőségbiztosítása előírja, hogy biztosítani kell a beteg számára a *spiritual care* ellátását, azaz a spirituálisnak helyet kell kapnia a kezelésben.⁷

Ezek azok a fő, mindennapos gyakorlatban is érvényesülő irányvonalak, amelyek munkámat ösztönözték. Értekezésem fő célja a Magyarországi Evangélikus Egyházban született színházi műfaj, a *láthatatlan színház* módszertanának rendszerbe foglalása, lehetővé téve így a műfaj megfelelő alkalmazását. Ez a láthatatlan színház elméletének kifejtését és működésének leírását jelenti.⁸ Tapasztalatokból kiindulva igazolom, hogy a műfaj, e munkában leírt módszertan szerinti alkalmazása, a hit tartalmihoz – jelesül a keresztyén élet céljához és a spiritualitáshoz – vezető segédeszköz.

A láthatatlan színház műfaja

A műfaj alapötlete a látás érzékszervének ideiglenes kikapcsolása. A módszer a kilencvenes évek végén jelent meg a Magyarországi Evangélikus Egyházban, az Egyetemi Lelkészségen. Egy olyan missziós eszközzé vált az évek során, amely megtapasztalható élményközelbe engedi a Szentírás erejét.

A láthatatlan színházi előadásokon a nézők bekötött szemmel élhetnek át olyan hétköznapi vagy biblikus tartalmakat, amelyek látás nélkül katartikus élménnyé válhatnak. Színház, játék és dráma tehát egyszerre a műfaj, ugyanakkor több is ezeknél, mivel beavat a színházba, játékba, drámába. A néző szó szerint *bőrén érzi*, érzékszervein keresztül tapasztalja a történeteket, *vele* történik minden. Olyan kapu ez a színház, hogy a rajta való átlépés *befelé* és *felfelé* vezet. A műfaj színészei a *révészek*. Ők vezetnek és segítik a hagyományos színházi előadások nézőit, akiket *vándoroknak* nevezünk. Az előadás egy jól végiggondolt koncepció alapján, előre megírt forgatókönyv szerint

sischen Pastoraltheologie, München, Kaiser Verlag, 1982. 191.

6 ZIMMERLING, Peter: *Evangelische Spiritualität, Wurzeln und Zugänge*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2003. 283.

7 Ennek aktualitását adja Debrecenben a 2018-ban induló „Lélekfürdő” program dr. Móri Csaba, a Kenézy Gyula Egyetemi Kórház Felnőtt Pszichiátriai Osztályának osztályvezető főorvosa vezetésével, amelyben a Tiszántúli Református Egyházkerület Pasztorációs Intézetének külső munkatársaként a szerző is részt vesz.

8 A láthatatlan színház műfajából alkottam meg a *Látás Redukciójával történő Dramatizálás* (LRD) módszerét, amelyet értekezésemben szintén bemutatok, jelen tanulmány keretei között azonban erre nincs mód bővebben kitérni.

történik. A történet dramatizálásának helyszínei a stációk, amelyeken a be-
kötött szemű vándort a révészek segítik, mozgatják, illetve beszélnek hozzá
a darab mondanivalója szerint. A vezetett és segített „nézők” saját lelkük és
képzeletük által emelt díszletek között járják végig az előadás útját, miköz-
ben a továbbra is zavartalanul működő érzékszerveiken keresztül dramati-
zálják a történetet.

A szemlélet

A láthatatlan színház két évtizedes múltja alapján, olyan alternatív színházi
műfajként tárgyalom értekezésemben, amely több tekintetben multidiszcip-
lináris, segítve ezzel a műfajban rejlő lehetőségek megértését.

Így leíró megközelítembe emelek színházelméleti, fiziológiai, drámaped-
agógia, pszichológiai és spiritualitással kapcsolatos elemeket, amelyek a
műfaj művészetfelfogását tágítják. A pszichodramához, valamint a pszicho-
terápiás feltételrendszerhez való kapcsolódással a módszer terápiás alkalm-
zási lehetőségeit alapozom meg. Egyházi területeken pedig missziós és lelki-
gondozói lehetőségként kívánom felmutatni a láthatatlan színházat.

A multidiszciplinaritást a teológia mellett az orvostudomány, a pszicholó-
gia, a színháztudomány és a művészetek képviselik, amelyek mind hátárterü-
letei a műfajnak, továbbá a gyakorlati terápiás vagy diagnosztikai módszerek
közül a pszichodráma, mint csoportpszichoterápia, a bibliodráma, a szoma-
todráma, a szisztemikus-fenomenológikus rendszerterápia is sok szempont-
ból kapcsolódik a téma megközelítéséhez.

Teológiai párhuzamok

A láthatatlan színház egy lelki zarándoklat. A dramatikus út, a vándorlás, a
vándor bizalma, a ráhagyatkozás készsége, a révészek segítsége, a biztonság-
érzet, a csend, a műfaj spiritualitása csak néhány olyan jellemvonás, amely
párhuzamba állítható az Istenkereséssel, a vallással. Azzal az úttal, amelynek
kezdeté az emberben van, de célja az Istennel való közösség megtapasztalása.

A teológia Tillich szerint a keresztény hit tartalmának módszeres ér-
telmezése,⁹ tehát azzal a *láthatatlan*, de *érzékelhető* valósággal foglalkozik,
amely e két tulajdonsága alapján analógiába hozható a színházzal. Továbbá
a műfaj, mint lelki zarándoklat párhuzamba állítható a vallás és spiritualitás

9 TILlich, Paul: *Rendszeres teológia*, Budapest, Osiris Kiadó, 2000. 41.

bizonyos fogalmaival, így biblikus keretei és hatásmechanizmusa által útjelző lehet jelen korunk keresztényei számára vallásuk mélyebb megélésében.

Jelen összegzésnek a célja, hogy ezt az útjelző szerepet megvilágítsa. Ezért az Istenhez közeledés, a tág értelemben vett imádság több formájára térek ki, bemutatva őket azon fő sajátosságuk mentén, amely összefüggésbe hozható a láthatatlan színház műfajával.

Az Istenhez közeledés legfontosabb formái

Ha a spiritualitást általánosságban Istenhez való közeledésként fogjuk fel, – ami végső soron Isten vonzása és nem a teremtmény érdeme – akkor az távolságot feltételez ember és Isten között. Ez nem térbeli és nem időbeli távolság, hanem inkább egyfajta elszakítottság. Ennek az elszakítottságnak a leküzdése, az isteni vonzásnak való teremtményi engedelmisség tág értelemben véve imádság.

Az imádság Jézus szerint keresés,¹⁰ a Királyság keresése, vagy ami ugyanazt jelenti: az Atya keresése, Istenkeresés. Ennek a törekvésnek természetéből adódóan fokozatai vannak. Az imaéletnek van kezdete és fokozatos haladás tapasztalható gyakorlásában. Az alábbi néhány forma kiemelésével olyan sajátosságokra irányítom a figyelmet, amelyek párhuzamba állíthatók a láthatatlan színház jellegzetességeivel, ilyen értelemben elindíthatják a résztvevőt ezen az úton, vagy útjelzőkként, az úton maradásra ösztönözhetik. Mindenek előtt azonban szólnunk kell az Istenhez közeledés kereszténységben belüli kiindulási pontjáról, a keresztségről. Azért is ezzel kell kezdenünk, mert tartalma és „iránya” alapvetően meghatározza a spirituális praxist.

A keresztség mint bemerítés

„Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elkárhozik” (Mk 16,16). Dogmatikai alapja ez az ige annak, hogy az üdvösségnek, mint a keresztény élet céljának előfeltétele a keresztség. Luther mind a Kis Kátéban, mind a Nagy Kátéban központi szerepet szán a kereszténység eme alapvető fogalmának.¹¹ Vagyis a megkeresztelt, a bemerített, a beavatott – e bemerítés során és által válik új emberré. Ez a bemerítés annak a halálnak az „átélése”

10 Vö. „Én is azt mondom nektek: kérjétek, és adatik, keressetek, és találtok, zörgessetek, és megnyitattik nektek.” Lk 11,9.

11 LUTHER Márton: *A nagy káté*, megjelent: *Luther Márton négy hitvallása*, (ford. PRÖHLE Károly), Budapest, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 1996. 242.

és „megélése”, amelynek révén az ó-ember önmaga »ó«-ságát leveti és »új«-ságát felölti. A „halál” ebben az esetben legáltalánosabb értelemben veendő: állapotváltozásként.

Mivel a láthatatlan színház egy dramatikus út, ezért rendkívül érzékeny és összetett folyamat, amelynek során állapotváltozások történnek, amelyek erős érzelmi megrázkódtatásokkal járnak, mintegy hordozva ezzel a beavatások külső jellegzetességeit. Belátás, rálátás, felismerés, tudatosodás, egyfajta egység-tapasztalás történik. Szimbolikusan fogalmazva a keresztség végső soron az ember Istentől való el-nem-szakítottságának újra felidézése. Ez a fajta egység-megtapasztalás pedig nagyon sokszor előfordul vándoraink visszajelzéseiben.

A szóbeli ima

Az imádság minden időben és helyzetben megélhető személyes kapcsolat Istennel, ha pedig személyes kapcsolat, akkor Istent megszólító dialógus, illetve válasz Isten megszólító szavára.¹² Egyrészt emberi tevékenység, másrészt isteni, és minden formájában nélkülözhetetlen az előkészület. Origenész egyik munkája¹³ alapján az imádkozás a következő előkészítő mozzanatokot igényli: megállás és összeszedettség; zavaró gondolatoktól való megszabadulás; Isten jelenlétének felidézése; az elme, az értelem, a lélek és a test Istenre irányítása.

A szóbeli imádság – és bármilyen imádság – előkészítő része tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy az ember lelki, akarati súlypontja önmagáról Istenre helyeződjön át. Jálics Ferenc a szóbeli imáról azt írja, hogy szövegének végső célja az Istenre irányított figyelem. Ezért a szóbeli ima végső kritériuma, hogy mennyire emel fel az Úrhoz. Ez a szerepe – mint minden imaformának – és ezért eszköz, de nem cél önmagában. Amennyiben szerepét nem tölti be, már nem szolgálja a célt.¹⁴

Ha a láthatatlan színháznak ezt az Istenhez emelő szerepét, vagy eszköz-jellegét nézzük, akkor egyértelművé válik a párhuzam, mert lehet imádság, amennyiben az Istenhez emel. Formaiságában a szóbeliség – a dramatikus út szövegei, és a vándor belső gondolatai – járulhatnak hozzá ehhez az emelkedéshez.

12 SZABÓ Lajos: Bevezetés a Visszhang című kötethez, in: SZABÓ Lajos – GALGÓCZI Andrea (szerk.): *Visszhang. Imádságok, olvasmányok*, Budapest, Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, 2001. 14.

13 ORIGENÉSZ: Az imádság, in: SZABÓ Flóris (vál. és ford.), „Így imádkozzatok!” – *Egyházatyák tanításai az imádságról és az Úr imádságáról*, Pannonhalma, Bencés Kiadó, 1999. 136.

14 JÁLICS Ferenc: *Tanuljunk imádkozni*, Kecskemét, Korda Kiadó, 1999. 15–18.

Elmélkedés

Thomas Merton gondolati imának nevezi az elmélkedést.¹⁵ Aquinói Szent Tamás és Clairvaux-i Szent Bernát nyomában járva olyan igazságkeresésnek hívja ezt a tevékenységet, amely vallási és filozófiai jellegű, és célja, hogy egész lényünket kapcsolatba hozza egy természet felett álló végső valósággal.

Az elmélkedés latin szava a *meditare*. Elsősorban azt jelenti, hogy mérni, átgondolni, végiggondolni, származékaiban: előkészülni, gyakorolni. Ez a szó a fegyelem jelentésárnyalatát hangsúlyozza: a meditáció olyan művészet, amit gyakorolni kell.¹⁶ Az elmélkedés tehát szellemi munka, olykor nehéz szellemi munka, de ugyanakkor a szeretet és a vágy műve is, a kegyelemmel való együttműködés előkészülete. Egyetlen mondatban megfogalmazott célja: fölébresztetni benső énünket, és ráhangolódni a Szentlélekre, hogy képesek legyünk megfelelni kegyelmének. Az elmélkedésnek a gyakorlatban tehát mindig társulnia kell Isten akaratára és működésére való ráhagyatkozással.

Ez a fajta ráhagyatkozás, hittel és szeretettel történik. Akarat, emlékezés és érzelmek szerepe is jelentős a folyamatban. A láthatatlan színház pedig ezeket az elemeket használja: bizalmat, ráhagyatkozást, emlékezést, érzelmeket, gondolatokat, az ember egész lényét kapcsolatba hozza azzal a nagyobb egységgel, amelynek sokszor érzelmi, élménybeli, katartikus lecsapódásai lehetnek.

A szemlélődő ima

„Mert az az igazi imádkozás, mikor rajta csüngünk szívvel-lélekkal az imádság minden szaván s gondolatán elejétől – végig!” Luther Így imádkozzál c. művéből valók e sorok. Akár a szemlélődő ima meghatározását is adhatnák. Kulcs és kiindulópont a szív és a lélek együttes részvétele, amellyel Isten jelenléte a leginkább átélhető lesz számunkra.

A szemlélődést leginkább a kontempláció szóval szoktuk megjelölni. A latin *contemplari* ige az elmélkedéstől a szemlélődésig sokféle módszert összefoglaló szó. De amíg az elmélkedés inkább a hit igazságainak, sejtéseinek racionális-diszkurzív mérlegelését jelenti, szemlélődésen az Isten színe előtti csöndes, szótlán időzést értjük, melynek során a meditáló racionális megkülönböztetések nélkül egyszerűen ráhagyatkozik Isten közelségére, és ekkor tudja megtapasztalni a Teremtő jelenlétét. Ösmintája ennek Szűz Mária: „Íme, az Úr szolgálóleánya: történjék velem a te beszéded szerint!” (Lk 1,38) kijelentése.

15 MERTON, Thomas: *Lelkivezetés és elmélkedés*, Budapest, Márton Áron Kiadó, 1989. 54.

16 ZERFASS, Rolf: *Nevedet hirdetem*, Budapest, Szent István Társulat, 1995. 238–239.

A láthatatlan színházban ez megfelel magának a ráhagyatkozás készségének. A befogadás tapasztalata áll előtérben, a passzivitásé. Ez a vándor-hozzáállás az, amely megengedi, beengedi az élmény megtörténtének lehetőségét.

Liturgia – utazás az Országba

Megannyi elnevezése van az Istentiszteletnek – kultusz, liturgia, mise, eucharisztia, szolgálat, gyülekezet – amelyek bár rokon értelmű kifejezések, de mindegyik az Istennel való kapcsolat eltérő sajátosságára világít rá. E rítusok azért nagy jelentőségűek, mert közösségben átélhető személyes útkereséseket és érzéseket fogalmaznak meg, valamint az ember Istenhez fűződő kapcsolatában egyfajta folyamatosságot és állandóságot teremtenek.¹⁷

Jóllehet a liturgia fontos része Isten iránti tiszteletünk, imádatunk kifejezése is, valójában a „mozgás iránya” éppen ellenkező: nem mi teszünk valamit, hanem Isten cselekszik velünk.¹⁸

Az ortodox liturgia ezzel az ünnepélyes doxológiával kezdődik: »Áldott az Atya és Fiú és Szentlélek Országá most és mindenkor s örökkön örökké.« Már a kezdet leszögezi, hogy a liturgia voltaképpen lényege utazás az Országba. Oda készülünk, de nem szimbolikusan, hanem valóságosan. A Biblia nyelvén áldani az Országot nem egyenlő egy egyszerű üdvözléssel. Azt jelenti, hogy célként, minden vágyunk és kívánságunk céljaként ismerjük fel, minden létező alapvető és végső értelmeként fogjuk fel. Áldani nem más, mint elfogadni a szeretetben, és a szeretett és elfogadott lény felé haladni.¹⁹

Az utazás hasonlata a láthatatlan színház esetében megkerülhetetlen. De a liturgiának komoly szerepe van a színháztörténetben is, mivel szakrális cselekedetek ismétlésében gyökerezik e profán forma, mutatva ezzel liturgikus, rituális eredetét, vagyis azt, hogy a szó legnemesebb értelmében valójában magáért a résztvevőkért, a népért végzett munka.

17 MÖLLER, Christian: *Einführung in die Praktische Theologie*, Tübingen und Basel, A. Francke Verlag, 2004. 72.

18 HAFENSCHER Károly: *A keresztény istentisztelet*, Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Egyházzenei Tanszék – Magyar Egyházzenei Társaság, (Egyházzenei füzetek, I/7), 1999. 17.

19 SCHMEMANN, Alexander: *A világ életéért*, Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2001. 33.

Eucharisztia

Amint a hit és a keresztség (Jn 3,5.18), éppúgy az eucharisztia is (Jn 6,22-59) elengedhetetlen a keresztyén élet céljának beteljesítéséhez, az üdvösséghez: „Ha nem eszitek az Emberfia testét, és nem isszátok a vérét, nincsen élet tibenetek” (Jn 6,53). A szentség egyetlen mozzanatára térünk itt ki, amely nyilvánvalóan az Istenhez közeledést segíti elő. Az oltáriszentség az új élet éltető ereje: “Azért adatott tehát ez a vigasztalás, hogy ha szívünk úgy érzi, hogy már nem bírja a terhet, akkor itt új erőt és felüdülést szerezzen.”²⁰

A keresztség egyszer felvehető szentség, mivel csak egyszer születünk. Az úrvacsorához „gyakran” járulhatunk, mert aki egyszer megszületett annak gyakran kell ennie, hogy fenntartsa új életét. Ezáltal az oltáriszentség magunkhoz vétele nemcsak találkozás Krisztussal, hanem részesedés Krisztusból. Ily módon Vele való egyesülés. A kettő egy lesz, és ezért nevezik évszázadok óta az Úr Vacsoráját *Communionnak*, közösségnek.²¹

Lélektani fogalommal kifejezve ezt az egységélményt, Erikson nevéhez kötött ösbizalom fogalmához²² jutunk, amely bár pszichológiai megfogalmazása valamilyen tartalomnak, de tapasztalása meghatározó mértékben befolyásolja a személyes életet, az abban való megküzdést. A láthatatlan színház működésének lelki motorja, és az emberi létállapotban tükrözi az Istentől való el nem szakíttóságunk tudatát.

Zarándoklat

A keresztyén élet e világon átvezető útja zarándoklat Krisztus birodalma, a mennyei Jeruzsálem felé. A latin *peregrinus* szó eredetileg olyan idegent jelöl, aki elhagyta hazáját, s otthonától távol, bizonyos mértékig száműzetésben él. Ilyen értelemben Ábrahám, aki az Ígéret Földjéért elhagyja szülőhazáját, az egyik első idegen. A „héber” szó maga is *vándorlót, átutazót* jelent.²³ Az „idegentől” a „zarándok” kifejezésig a kora középkorra jut el a jelentéstartalom, amikor az már önként vállalt száműzetést, aszkézist, gyakorlatot jelent. A 11. századtól kezdve rendkívül határozottan nyilvánul meg az a törekvés, hogy Krisztus még hatékonyabb követése érdekében minden olyan helyet

20 LUTHER, i. m., A nagy káté, 249.

21 SJÖGREN, Per-Olof: *A Jézus-ima. A szív imádsága*, Budapest, Nexus-Verdes Kiadó, 1991. 33; 39.

22 ERIKSON, Erik H.: Az emberi életciklus, in: BERNÁTH László – SOLYMOSSI Katalin (szerk.), *Fejlődéslelektan olvasókönyv*, Budapest, Tertia Kiadó, 1997. 27–41.

23 SIGAL, A. Pierre: *Isten vándorai*, Budapest, Gondolat, 1989. 7.

felkeressenek, ahol Krisztus élt a földön.²⁴ Az elindulás, az úton levés és a megérkezés szimbólumai át meg átszövik a profán életet is, és halványan, de még talán sejtetik az élet eredendően vallásos természetét, és általa való meghatározottságát.

E profán oldalhoz tartozik a láthatatlan színház zarándoklat természete. Dramatikus útról és utazásról van szó, amely belső, lelki terekben történik. Nagyon személyes és egyedi, célja van és a vándorok személyes állapot-változásokat tapasztalhatnak ennek során magukban. Ezért az egész folyamatot illeti a lelki zarándoklat elnevezés.

Lelkigyakorlat

Az „exercitia spiritualia” Loyolai Szent Ignác lelkigyakorlatai²⁵ és könyve alapján terjedt el az Istenhez közeledés ezen összetett módja.²⁶ Lényegében a lélek előkészítéséről és alkalmassá tételéről van szó, amelyet spirituális gyakorlatok segítenek elő. Ez az előkészítés arra való, hogy a lélek eltávolítson magától minden rendetlen hajlamot, így az isteni akarat könnyebben eltalál hozzá, hogy segítse az élet rendezését az üdvösség felé vezető úton. A lelkigyakorlatok összegzik és rendszerbe foglalják mindazokat az eszközöket, amelyekkel az isteni Gondviselés, az Egyház, a józan ész és a tapasztalat az Istenhez való közeledést segíti elő.

A lelkigyakorlat vezetője a teológus és pap szerepét tölti be, akinek tapasztalatához és tudásához igazodnia kell a lelkigyakorlatozónak, de szerepe inkább segítő és kísérő, nem léphet Isten és az ember közé, és nem avatkozhat a döntésbe.

A láthatatlan színház kísérő révésze segíti a vándort a dramatikus úton. Nem avatkozik a belső világ megteremtésébe, csupán annak külső kereteit, feltételeit tartja, megteremti az elmélyedés lehetőségét. A műfaj spirituális alapélményt berobbantó minősége miatt, híven tükrözi a lelkigyakorlatok dinamikáját, adott esetben segítheti kiteljesedését.

24 I. m., 9.

25 Az elnevezéssel valójában Nagy Szent Gertrúd imádságos gyűjteményében találkozunk először. Később 1500 körül Garcia de Cisneros bencés, montserrati apát „Exercitationes vitae spiritualis” címen bocsátott közre elmélkedéseket. Lásd: MÜLLER Lajos S. J.: *Aszkétika és misztika I. Aszkétika*, Budapest, Korda Rt., 1932. 129–137.

26 LOYOLAI Szent Ignác: *Lelkigyakorlatok*, Kecskemét, Korda Kiadó, 2002, 63.

A misztikus tapasztalat

A múlt század kiemelkedő katolikus teológusának, Karl Rahnernek sokat idézett mondása – „*A jövő kereszténye vagy misztikus lesz, azaz olyan ember, aki megtapasztalt valamit, vagy nem lesz keresztény...*”²⁷ – veti fel a vallás és a misztika viszonyának kérdését. Mert, ami a vallásos embert megakadályozza abban, hogy misztikussá váljék, vagyis abszolút gyakorlativá tegye teológiáját, Isten felé fordulását az nem más, mint alapvető elégedettség spirituális-egzisztenciális állapotával. A misztika ugyanis a „solus Deus” elvének következetes, végsőkéig vitt alkalmazása minden lehetséges területen és síkon.²⁸

Itt kapcsolódik a misztika a *szensség* fogalmához, amelynek révén az ember életterében megjelenik valami, ami Isten szubsztanciájához tartozik. A látszólagos megosztottság ekkor eltűnik, és az emberi világ ezen *szent* része azonossá válik az istenivel, az *egység* helyreáll. Olyan történés ez, amelyre csak a misztérium, titok szavak szolgálhatnak külső megjelölő burokként. A szentség így a vallás alsóbb formáinak betetőződése, a misztika ellenben meghaladása ennek a vallásosságnak, átlépés egy új dimenzióba. A szentség emberi tökéletesség, a misztika viszont isteni tökéletesség. A szent az emberi állapotban benne rejlő legmagasabb lehetőségeket aktualizálja, a misztikus ellenben azokat a lehetőségeket, amelyek nem az ember ember-voltából fakadnak, hanem az ember Istenbe gyökerezettségéből, az ember Istenképűségéből.²⁹

A láthatatlan színház minden sajátosságával, a révészek vándorokhoz való hozzáállásával, eszközeivel, a vándorok élményeinek széles körével az ember Istenképűségét idézheti fel, vagy legalább elindíthat annak felismerése felé.

27 RAHNER, K., *Schriften* VII, 22. c. művét idézi WALDENFELS H., *Kontextuelle Fundamentaltheologie*, Paderborn–München–Wien–Zürich, Ferdinand Schöningh Verlag, 1988. 149.

28 BUJI Ferenc: A misztika helye a vallásban, és a tauleri misztika, megjelent: TAULER, Johannes: *A hazatérés útjelzői*, Beszéd a misztikus útról, Budapest, Paulus Hungarus – Kairosz Kiadó, 2002. 14.

29 I. m., 15–16.

A Jézus-ima

A Jézus-imát³⁰ jelenlegi formájában már a 6. század óta használják a sinai-hegyi Szent Katalin kolostorban. Onnan a 14. században Sinai György révén jutott el a macedoniai Athosz-hegyre. Így vált a Szent Hegy a Jézus-ima imádkozásának központjává, és a mai napig az maradt. A nyugati kereszténység csak a 20. század közepén ismeri meg, melynek oka az lehetett, hogy a római katolikus és protestáns áhítathagyományok túlságosan zártak voltak ahhoz, hogy figyelembe vegyék ennek az imának keleti érintését és lelki mélységét.

Az ima így hangzik: „*Uram, Jézus Krisztus, Isten Fia, könyörülj rajtam bűnösön.*” Rövidebb formájában: „*Uram, Jézus Krisztus, könyörülj rajtam.*” Vagy pusztán „*Jézus, Krisztus.*” Már az Ószövetségben megtaláljuk az Isten szívéhez kiáltó imát.³¹ Ez a kiáltás végigvonul az Újszövetségen is,³² és így már akkor elkezdtek imádkozni, amikor Jézus még a földön járt. Görög változata a *Kyrie eleison*, tulajdonképpen Istentől való alamizsnakérést jelent. A latin változatai: a *miserere nobis*, és a *miserericordia*.

A Jézus-imának sok meghatározása úgy szól, mint a szív beszélgetése Istennel. Éppen ezért a Krisztussal való bensőséges közösség kifejeződése is. Krisztus élő jelenlétével számol, kiindulópontja az állítás: *Krisztus bennünk van*. A Szentlélek az, aki bennünk tartja, mert úgy, ahogy magától senki sem tud hinni Jézusban, vagy nem képes eljutni hozzá, ugyanúgy senki sem tud magától imádkozni hozzá.³³

A láthatatlan színház műfaja két ponton is érintkezik az imaformával. Egyrészt a test szerepe, a test tartása fontos kapcsolódási pont közöttük, másrészt az a figyelmes, tudatos, de bizonyos tekintetben önfelédtt jelenlét, amelybe a egész előadás során a révések helyezkednek, formáját tekintve megfeleltethető a Jézus-imát imádkozó jelenlétének.

30 A Jézus-imával kapcsolatos néhány fontosabb irodalom: *A zarándok*, Nyíregyháza, Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 1989.; BLOOM, Anthony: *Az élő ima*, Budapest, Odigitria – Osiris, 2002.; valamint SJÖGREN, *A Jézus-ima...*, i. m.

31 „*NINCS senkim rajtad kívül a mennyben, a földön sem gyönyörködöm másban.*” (Zsolt 73,25)

32 Vö. Mk 10,47; Mt 15,22; Lk 17,13

33 Vö. „...és senki sem mondhatja: „*Jézus Úr*”, csakis a Szentlélek által.” (1Kor 12,3)

Összegzőképpen az alábbi táblázatban kiemeljük az Istenhez közeledés fentebb tárgyalt formáinak láthatatlan színházzal rokonítható hasonlóságait:

ISTENHEZ KÖZELEDÉS FORMÁI	LÁTHATATLAN SZÍNHÁZZAL ROKONÍTHATÓ PÁRHUZAMOK
Keresztség	Állapotváltozás
Szóbeli ima	Istenhez emelkedés lehetősége
ElméLKedés	Bizalom, ráhagyatkozás, emlékezés, érzelmek, gondolatok szerepe az egység-élmény előidőzésében
Szemlélődés	Ráhagyatkozás, befogadás, passzivitás
Liturgia	Utazás, színház, rituálé
Eucharisztia	Ósbizalom, egységélmény
Zarándoklat	Dramatikus út, utazás, cél
Lelkigyakorlat	Spirituális élmény irányába érzékenyít
A misztikus tapasztalat	Sajátosságok, hozzáállás, eszközrendszere révén lehetőség az Istenképűség felismerésére
A Jézus-ima	Test-tartás, jelenlét.

Zárszó

Értekezésem e kivonatával szándékom volt magasabb viszonylatrendszerbe ágyazni a leírást, amely a műfaj és a módszertan mögötti spirituális kapcsolatokat emeli ki. Korunk műfajaként, a láthatatlan színház a spiritualitás, avagy a kegyesség útjelzőjeként illeszkedik abba a “megatrendbe”, amely az Istenhez közeledés eszközévé avathatja sajátos formájával és formájában. Erre minden lehetősége adott, és amennyiben szakmaiságának kritériumai érvényesülnek – vagyis készségeit az arra hivatott lelkészek, hittanárok, gyülekezeti munkatársak elsajátítják – a *láthatatlan* meglátása és érzékelése, vagyis a spiritualitás meglevenítése e dramatikus eszközzel is elősegíthető.

Hangsúlyos viszont, hogy a láthatatlan színház elméleti és gyakorlati elemeinek teljes körű megvalósítása is csupán csak előkészülete lehet a *láthatatlan* meglátásának. Hogy ez valóban megnyilvánul és érzékelhetővé válik, az leginkább az Istenhez közeledés fent bemutatott eszközein, de leginkább magán a *Láthatatlanon* múlik.